

Угрин Леся Ярославівна
Щурко Олена Михайлівна

Громадянська компетентність в умовах сучасної демократії¹

УДК 32.323.1[316.34]
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-6.12>

Угрин Леся Ярославівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
політичної науки
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Щурко Олена Михайлівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
вул. Героїв Майдану, 32, Львів, Україна

У статті визначено громадянську активність і громадянську компетентність як вагомні чинники трансформації сучасних демократичних практик в умовах індивідуалізації суспільства й життєвих практик людини під впливом маніпулятивних інформаційних та цифрових технологій. Наявність віртуального та інформаційного простору, не контрольованого державою, дає змогу різним акторам конструювати політичні та електоральні вподобання громадян через поширення фейків, дезінформації, яскравих емоційних образів, які, однак, не відповідають суспільним реаліям та стратегіям розвитку. Використання маніпулятивних технологій для формування потрібних смислів, масових установок, громадської думки дає змогу політичним елітам та іншим агентам використовувати демократичні процедури для реалізації недемократичних практик, а також нівелювати ціннісний потенціал демократії. Обґрунтовано, що громадяни, які не мають тісних соціальних зв'язків, громадянської позиції, зосереджені на життєвих пріоритетах на приватних проблемах, дозвіллі, споживанні, зазвичай роблять політичний вибір упереджено, ірраціонально або є байдужими до громадських і політичних проблем, що спотворює результати виборів. Автори дійшли висновку, що основним напрямом протидії цим тенденціям є або епістемологічна перспектива, яка передбачає обмеження виборчих прав некомпетентних виборців, тому суперечить головним демократичним принципам, або ж формування громадянської компетентності виборців, яка виявляється через когнітивні, поведінкові та моральні риси, а також здатність і прагнення впливати на політичні процеси не лише у власних інтересах, але й для загального блага. Підкреслюється, що компетентний громадянин є продуктом процесів соціалізації. Однак в сучасних умовах держава та її інститути втрачають монополію у процесах соціалізації, а формування цінностей, переконань і моделей політичної поведінки відбувається під впливом недержавних агентів – транснаціональних інформаційних мереж, інфлюенсерів, що здатні конструювати популістські вимоги та антисистемні установки, які негативно впливають на формування та ефективність управлінських структур. Вагомими чинниками формування громадянських компетенцій залишається громадянська освіта, медіаграмотність, формування критичного мислення.

Ключові слова: громадянська компетентність, демократія, суспільство, індивідуалізація, цифрові технології, легітимізація, маніпулятивні технології.

Вступ. Демократія, попри її поважний вік, – феномен контекстуальний і рефлексивний. Цей феномен змінюється, трансформується у своїх інституційних вимірах разом з людською цивілізацією, залишаючись при цьому вагомим суспільним ідеалом, що визначає сьогодні цілі та стратегію багатьох спільнот. Однією зі сталих тенденцій сучасного розвитку світу, що суттєво впливає на функціонування демократичних інститутів, переосмислення демократії загалом, є індивідуалізація суспільства й життя індивіда як результат зростання свободи, суверенізації та самодостатності особи. Об'єктивною основою цього процесу стали такі явища, як комп'ютеризація, роботизація та інформатизація. Вони є технологічними підвалинами економіки, що індивідуалізують сучасні виробництва, а також стиль життя індивіда. Потужними чинниками індивідуалізації є інформаційно-комунікаційні технології, віртуалізація, цифровізація всіх сфер суспільства (політики також) та «невизначеність і непевність суспільних процесів як потужна сила, що індивідуалізує й відокрем-

лює, замість того, щоб об'єднувати» [2]. Отже, «революція програмного забезпечення створила новий світ, у якому залишається дедалі менше відмінностей між цифровою та матеріальною економікою» [8, с. 91], прискорила тенденції індивідуалізації праці та життя на початку XXI ст., а пандемія COVID-19 призвела до домінування цифрових, тобто онлайн-ових, форматів взаємодій над комунікаціями офлайн в реальному часі. Більшість дослідників стверджує, що такі формати зберуться і після подолання пандемії, індивідуалізуючи суспільні відносини. Отже, актуальним є аналіз впливу таких трансформацій на політичну культуру та активність громадян, міру громадянської компетентності як основи демократичних практик.

Поняття громадянської компетентності як елементу політичної культури та демократії досліджували Р. Даль, Г. Мюнклер, українські науковці С. Рябов, В. Шахрай, Л. Снігур, В. Степаненко, О. Сухомлинська. Педагогічні аспекти питання представлені в працях О. Пометун, І. Беха,

¹ Стаття є доповненою версією доповіді Угрин Л.Я. на VII Методологічних читаннях «Сучасна політична наука: нові виклики та контексти (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)»: матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 11 грудня 2020 р. Львів, 2020. Т. 7. С. 218–222.

О. Кучерук, О. Овчарук. Загалом слід зазначити, що значна кількість вітчизняних наукових розвідок стосується питань, що пов'язані переважно з психолого-педагогічними технологіями формування громадянської компетентності у дітей та молоді, тому дослідження концепту громадянської компетентності в загальнополітичному контексті залишається цікавим для розвідок у контексті сучасних реалій інформаційного суспільства в умовах епохи постправди.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз впливу антропологічного чинника, зокрема громадянських якостей індивіда, на демократичні практики, їхню ефективність в контексті наслідків індивідуалізації та цифровізації сучасного суспільства, адже демократія розвивалась як система, орієнтована на соціального індивіда, а її ефективність визначалась здатністю гарантувати права та очікування більшості громадян. Сучасні очікування й уявлення громадян про демократію, прийняття політичних рішень часто не відповідають реальності та втрачають актуальність, що негативно впливає на сприйняття демократії.

Результати. Приступаючи до аналізу, відзначимо, що індивідуалізація суспільства впливає на демократичні практики та ефективність демократії суперечливо, оскільки вона має двоякий характер: з одного боку, вона утверджує нові форми свободи та самореалізації індивіда, що відповідають демократичним цінностям, а з іншого боку, вона обмежує його соціальність, громадянськість, здатність вступати та формувати суспільні зв'язки та відносини. «Тріумф індивідуального над колективним» (Дж. Нейсбітт) підриває механізми представницької, парламентської демократії, які функціонували ефективно на основі організованих групових інтересів та інститутів, що створювалися для їхнього представництва, а також співвіднесення з ними індивідуальних інтересів громадян, розуміння цінності політичної участі, громадянської активності та відповідальності. Індивідуалізація суспільства порушує баланс між індивідуальними та колективними інтересами. Її наслідком стала поява егоїстичного індивіда, для якого сфера приватного життя, дозвілля і споживання є вагомішою, ніж загально-суспільні проблеми та цінності. Однак, випадаючи зі соціальних зв'язків, втрачаючи інтерес до громадського та політичного, у тому числі й до держави, індивід опиняється сам на сам з новими ризиками та неконтрольованими суспільними процесами і змінами. Отже, зворотню стороною свободи та автономії індивіда в сучасному суспільстві стає не лише його соціальна самотність, але й незахищеність, невпевненість у завтрашньому дні, через що він відмовляється від довгострокових цілей і живе сьогоднішнім днем, а «індивідуалізм переростає у масове явище, у зв'язку з чим цей вид суспільства називають індивідуалізованим масо-

вим суспільством» [1, с. 18]. Через це у сучасному світі нівелюється роль цінностей, норм та законів як основних регуляторів соціально-владних відносин, натомість мотивами соціальної та політичної культури, інструментами «легітимізаційної політики стають бажання, що звільняють людину від насильства розуму» [5, с. 43]. Ці бажання свідомо конструюються суб'єктами та учасниками політичного процесу, тиражуються через образи, смисли, наративи для формування «потрібного світогляду», тобто громадської думки, що забезпечує їм політичні симпатії та перемогу на виборах. Фактично так конструюється «колективне несвідоме», що визначає політичну культуру та політичну активність громадян, які виявляють ознаки ірраціональності, девіантної поведінки, імпульсивних дій, які індивід не здатен логічно пояснити чи обґрунтувати. Відзначені зміни та трансформації ставлять під сумнів ефективність демократичних механізмів урядування, змушують звертати погляди громадян до авторитарних моделей урядування, які «обіцяють» порядок та стабільність.

У демократичних системах стабільність і ефективність влади опирається на легітимність, суспільну згоду щодо цінностей, національних інтересів та якнайширше врахування інтересів громадян і забезпечення їхніх прав. У сукупності ці чинники формують підтримку демократичних урядів, без якої складно приймати рішення та стратегії розвитку демократичних систем. Однак демократія інструментально сформувалась як представницька система, орієнтована на відображення інтересів, очікувань більшості громадян та їхній плюралізм, тому представницькі інститути та політичні лідери завжди поставали і сьогодні постають перед проблемою узгодження групових суперечностей, формування суспільної згоди, нівелювання ірраціональних (антисистемних) прагнень громадян. На сучасному етапі проблема формування згоди, спільних цінностей значно ускладнюється індивідуалізацією та фрагментацією суспільства, розщепленням індивіда, соціальних зв'язків і недовістю норм, а поява авторитарних тенденцій загрожує «дефіцитом демократії» (Р. Даль) та втратою «кредової національної ідентичності» (Ф. Фукуяма), яка конструюється на основі спільно визнаних цінностей та ідеалів. У цій ситуації індивіди висловлюють все радикальніші вимоги до суспільства та держави.

В умовах демократії без суспільної згоди стосовно цінностей, національних інтересів, стратегічних цілей політичним елітам складно, а часто і неможливо приймати ефективні управлінські рішення і формувати підтримку з боку громадян. Юридичною основою легітимізації демократичного правління є вибори – процедура, за допомогою якої відбувається делегування повноважень від народу, кожного громадянина до обраних пред-

ставників. Для консолідації суспільства, збалансування загальнонаціональних і групових та індивідуальних інтересів, формування суспільної згоди, консенсусу політичні еліти завжди використовували різноманітні технології впливу. Демократичні політичні режими, перебуваючи у стані перманентних криз, які зумовлені зростанням недовіри громадян до діяльності політичних інституцій та влади, намагаються задовольнити інтереси кожного індивіда, витворюють «уявний (фантомний)» образ дійсності через «субститути реальності», конструювання «бажаної неструктурованої дійсності, престижних ідентичностей» [5, с. 44], маніпулюють емоціями суспільства для легітимізації політичних практик. Ці аспекти зумовлені потребами пошуку напрямів і механізмів переосмислення архаїчності системи управління та адаптації її до умов цифрової епохи, тому «у деяких випадках демократичні лідери повинні за допомогою інженерії згоди схилити громадськість до прийняття конструктивних цілей і цінностей» [3, с. 124]. Іншими словами, йдеться про свідомий вплив, управління громадською думкою, конструювання масових установок, які б відповідали потребам держави та суспільства.

Використання державою ефективних іміджевих та PR-технологій, конструювання її символічного простору й формування стратегічного публіцитного капіталу ускладнюються сучасними тенденціями до втрати державою символічного значення як основного актора, ініціатора, ментора та арбітра суспільно-політичних процесів. Простежується активне зміщення акцентів до переважання впливів громадської думки на прийняття політичних рішень, що характеризується «плюралізмом істин» (Ч. Пірс), що ускладнює процес політичної комунікації між суспільством та владою. Політичні інститути втрачають сакральний зміст, який давав можливість діяти через легальний примус (закон) чи насильство задля забезпечення стабільності політичної системи, захисту прав та свобод усіх громадян, реалізації державного й загальнонаціонального інтересу. Громадяни вбачають призначення демократичних прав і свобод у можливості висловити (прокоментувати) своє ставлення до будь-якого владного рішення, особливо до того, яке суперечить їх особистісним інтересам, демонструючи небажання поступитися своїм благом заради суспільного.

Отже, стрімке поширення цифрових технологій у XXI ст. суттєво трансформувало контекст застосування інформаційних методів впливу на громадську думку і практично знівелювало межу між процесами формування спільних цілей, згоди й маніпулятивними технологіями, які найчастіше слугують реалізації корпоративних інтересів. Нові технології дозволяють через нав'язування ідей, популістських наративів і використання демокра-

тичних процедур забезпечити прихід до влади або авторитарних еліт, або неефективних менеджерів. Це дискредитує саму ідею демократії, її цінності, делегітимізує демократичні режими. Неефективність демократичних систем також сприяє формуванню запиту на авторитарні методи управління, які об'єктивно посилюються новими загрозами, пов'язаними зі зростанням непевності життя сучасної людини, її нездатністю контролювати нові технології, глобальним поширенням інфекційних захворювань. Дилема між свободою і безпекою неминуче призводить до обмеження демократичних свобод, яке завжди знайде дискурсивне обґрунтування.

Широке використання цифрових технологій, посилення ролі соціальних медіа, їхня непідконтрольність національному законодавству стали серйозними викликами для ліберальних демократій. З одного боку, вони забезпечили громадянам необмежений доступ до інформації, процесів прийняття рішень, розширили можливості політичної участі і впливу на політичний процес. З іншого боку, комунікаційні технології, нові медіа, онлайн-платформи створили потужний, але ніким не врегульований цифровий простір, який може використовуватися різними акторами для вірусного поширення фейків, відвертої брехні, підбурювання до насильства та інших стратегій дезінформації. Інформаційна перенасиченість, необмежений доступ до інформації та знань і одночасно некритичність її сприйняття відображені у феномені постправди, який нівелює вплив на формування громадської думки об'єктивних фактів, натомість перевагу надає зверненню до емоцій та особистих переконань громадян [13]. Встановити «фактичну істину» (Х. Арендт) в епоху постправди надзвичайно складно, оскільки в публічному дискурсі відбувається підміна фактів інтерпретаціями та емоціями, які не лише спотворюють реальність, але й конструюють нові реальності. Штучно сконструйовані реальності слугують основою для дій, прийняття рішень, а також формування картини (образу) світу у свідомості людей (потенційних виборців) про «правильні рішення, з якими вони приходять на дільницю» [6]. Для конструювання правильних (потрібних, лояльних) образів задіюються усі найпотужніші технології «зламу» колективної свідомості. У цьому контексті розширення політичної участі негативно впливає на функціонування ліберальної демократії, бо воно дозволяє легітимізувати популістські, антисистемні тощо стратегії дестабілізації, хаосу, обмеження суверенітету.

Отже, громадяни, які голосують (приймають рішення) на основі сконструйованих або емоційно інтерпретованих подій, фактів, нав'язаних популістських наративів, за відсутності необхідних політичних знань стали суттєвим викликом для сучасних демократій. Забезпечене цифровими

технологіями перенасичення інформацією сформувало індивіда, схильного до сприйняття маніпулятивних технік, не здатного до селекції та неупередженого аналізу великої кількості інформації. Практично необліковані й неконтрольовані обсяги (масиви) інформації породжують інформаційний голод, її надлишок парадоксальним чином викликає інформаційний вакуум, що зумовлений неможливістю спожити, верифікувати ці дані та на їхній основі раціонально сприймати реальність. Парадоксально, але інформаційне суспільство, тобто суспільство знань з майже не обмеженим доступом до інформації, породило некомпетентного виборця як суб'єкта, що ініціює в онлайн-середовищі не дискусію, а «війну інтерпретацій» (Є. Магда) фактів, подій чи явищ, виборця, не здатного критично мислити і розрізняти фейки, дезінформацію, виборця, що сприймає маніпулятивно нав'язані смисли як свої, просуваючи й пропагуючи їх у мережах та серед друзів.

Описані тенденції на основі аналізу виборчих процесів у США підтверджує Дж. Бреннан. Вчений розвінчує міф про раціонального виборця. У книзі «Проти демократії» він доводить, що сучасні виборці «незнаючі та нераціональні щодо політики», а політичну інформацію більшість засвоює глибоко упереджено та нераціонально» [4, с. 49, 50]. Отже, «якщо більшість виборців діє з дурного розуму, то вони шкодять не тільки собі. Вони завдають шкоди поінформованішим та більш раціональним виборцям, тобто виборцям меншості і тим громадянам, котрі утримались від голосування, майбутнім поколінням, дітям, іммігрантам та іноземцям, які не мають права голосувати, але залежать від цих демократичних рішень або зазнають шкоди від них. Прийняття політичних рішень не є вибором для себе, це вибори для всіх. Якщо більшість приймає примхливе рішення, інші змушені зазнавати ризиків» [4, с. 31]. Додамо, що ризиків зазнає і сама демократія як система, що ґрунтується на соціальному капіталі – довірі, цінностях, соціальних зв'язках [12].

Які можуть бути відповіді ліберальної демократії на виклики цифрової епохи, пов'язані зі зниженням політичних знань у виборців, їхньої упередженості чи байдужості? Перша можлива відповідь – «покращення за допомогою меншої участі» [4, с. 29], іншими словами, обмеження загального виборчого права, надання його компетентним, знаючим виборцям. Дж. Бреннан назвав це епістократичною формою врядування, де «за законом більш компетентні і знаючі громадяни так чи так мають дещо більшу політичну владу, ніж менш компетентні та незнаючі» [4, с. 13].

Ідея Дж. Бреннана не нова, її витoki містяться в ідеї «правління філософів» Платона, позиції Дж. Ст. Міла про те, що «загальна освіта має передувати загальному виборчому праву» [9, с. 242].

На сучасному етапі епістократична ідея проблематизується кризовими явищами у функціонуванні демократичних систем, їхньою неспроможністю впоратися з глобальними та цифровими викликами. Підкреслимо, що ідея демократії реалізувалась в історичні періоди, коли виборчі права громадян суттєво обмежувались цензами.

Проте реалізація епістократичної альтернативи в найближчий час є маловірогідною, оскільки вона ставить під сумнів фундаментальні принципи ліберальної демократії – політичні права та політичні свободи громадян, закріплені не лише в національних правових системах, але й у міжнародному праві. Однак Р. Даль стверджував: «У новостворених демократичних державах або таких, що демократизуються, де люди лише починають опановувати мистецтво самоврядування, питання громадянської компетентності набуває особливої ваги» [7]. Вчений задається питанням про критерії громадянської компетентності і відповідає на нього так: «Хороший громадянин виявляє гарячий інтерес до суспільного і політичного життя. Він добре поінформований про програмні документи, кандидатів та партії, спільно зі своїми співгромадянами бере активну участь у вирішенні суспільних питань, чинить активний вплив на політику уряду через голосування, висловлює свою точку зору, відвідує політичні мітинги тощо. У всіх цих діях мотивацією служить лише прагнення до загального добробуту» [7], тому для держави позитивним аспектом стане поява «адекватного громадянина» (Р. Даль), який хоча б не шкодить сам собі та суспільству.

Німецький дослідник Г. Мюнклер, тлумачачи поняття громадянської компетентності, розрізняє, з одного боку, статус громадянина, який пов'язаний з юридичними формулами визначення громадянства, а з іншого боку, «певні якості і кваліфікаційні характеристики власників цього статусу, їхню партicipаційну здатність і партicipаційну готовність, інтерес до примноження не лише особистого, приватного, але й суспільного добробуту, тобто орієнтацію на суспільне благо чи почуття солідарності, що свідчить про готовність до вчинків, дій, зусиль, за які або взагалі не передбачається ніякої матеріальної компенсації, або передбачається лише незначна компенсація» [11, с. 155]. Загалом громадянська компетентність, на думку Г. Мюнклера, є передумовою і для реалізації прав людини, і для виконання нею обов'язків, зумовлених статусом громадянства. Він вирізняє три елементи у структурі громадянської компетентності:

1) когнітивний – певний рівень знань, які необхідні для забезпечення політичної участі, а також рівень готовності та спроможності їх опанувати. Це, зокрема, знання про інституційну будову політичної системи, функціональні зв'язки всередині цієї системи, а також взаємодію зовнішньополі-

тичних і зовнішньоекономічних процесів. У цьому контексті важливими є обізнаність про функції державних та політичних інститутів, обсяг та розподіл повноважень і компетенцій, оскільки це дає змогу раціонально визначати об'єкти впливу для реалізації індивідуальних та суспільних інтересів;

2) процедурний елемент, що складається зі знань і здібностей, необхідних для реального втілення потенційним політичним актором можливостей впливу та політичної участі, визначених у межах чинного інституціонального порядку. До них учений відносить здатність до тактичної та стратегічної взаємодії;

3) габітуальний елемент, що передбачає наявність навичок внутрішніх установок, необхідних для того, щоб знання про структуру політичної системи і можливості вирішення суспільних проблем доповнювались практичною активністю. Габітуальна компетентність дозволяє знанням трансформуватись у прагнення конкретних дій. Вона, як наголошує Г. Мюнклер, має важливе значення для продукування колективних благ, тобто ресурсів, якими користується кожен незалежно від власного внеску у їхнє зростання [11, с. 153–154].

Українська вчена О. Пометун вирізняє подібні елементи громадянської компетентності: 1) знання, на основі яких формуються уявлення про способи реалізації потреб й інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави; 2) вміння й досвід участі в політичному житті суспільства і практичного застосування знань; 3) чесноти, притаманні громадянину демократичного суспільства [10, с. 18].

Отже, громадянська компетентність виявляється у рисах інтелектуального та морального характеру, що унеможливує її юридичну формалізацію, на відміну від статусу громадянства. Вона є інтегративною характеристикою особистості, спроможністю індивіда активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. В ідеалі компетентний громадянин – результат сукупної дії чинників і механізмів, які використовуються агентами соціалізації і політичною системою для включення індивіда у суспільно-політичні зв'язки і відносини, його комунікації з оточенням, унаслідок якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у цьому суспільстві та одночасно важливі для функціонування політичної системи, легітимізації її інститутів. Однак нині держава та її інститути не володіють монополією впливу на процеси соціалізації індивіда. На формування цінностей, переконань і моделей політичної поведінки значний вплив мають недержавні агенти – транснаціональні інформаційні мережі, інфлюенсери, що здатні

конструювати вимоги та антисистемні установки, масові настрої, які можуть деструктивно вплинути на ефективність демократичних практик. Однак організація і сприяння поширенню громадянської освіти, медіаграмотності, формування критичного мислення, які є вагомими чинниками формування громадянських компетенцій, повинні стати предметом посиленої уваги державних та громадських інститутів.

Висновки. Сучасний розвиток суспільства позначений лавиноподібним збільшенням обсягів інформації та знань і водночас труднощами у сприйманні та об'єктивізації, акцентує увагу на політичній цінності знань як на базовому і необхідному ресурсі для розвитку та формування якостей компетентного громадянина. Здатність користуватися цим ресурсом визначає конкурентоспроможність окремих індивідів та життєздатність й ефективність демократії як політичної системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонов Д. Индивидуализм как ключевое определение идентитета индивидуалистического общества. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Серия «Вопросы теории и практики»*. Тамбов : Грамота. 2013. № 7. С. 15–19.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. Москва : Логос, 2002. С. 30–31.
3. Бернейс Э. Инженерия согласия / пер. с англ. А.Б. Белоусова. *Полит. Политические исследования*. 2013. № 4. С. 122–131.
4. Бреннан Дж. Проти демократії / пер. з англ. М.Є. Бистрицького. Київ : Дух і літера. 2020. 464 с.
5. Висоцький О. Віртуальність як провідна форма легітимізаційної політики в добу постмодерну. *Політичний менеджмент*. 2008. № 6 (33). С. 41–53.
6. Голубицкий С. Блокчейн для диктатора. Почему голоса избирателей в США считают, как в XIX веке, и при чем тут демократия? URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2020/11/07/87871-blokcheyndlya-diktatora>.
7. Даль Р.А. Проблемы гражданской компетентности. *Век XX и мир*. 1994. № 7–8.
8. Закария Ф. 10 уроків для світу після пандемії / пер. з англ. А. Марховської, О. Смелянкової. Київ : Наш формат, 2021. 264 с.
9. Міл Дж. Ст. Про свободу : есе. / пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2001. 463 с.
10. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.
11. Munkler H. Der kompetente Bürger. Politische Beteiligung und Bürgerengagement in Deutschland. Möglichkeiten und Grenzen. Bonn. *Bundeszentrale für politische Bildung*. 1997. S. 153–172.
12. Putnam R.D. Bowling Alone. The collapse and revival of American community. New York : Simon and Shuster. 2000. 541 p.

13. Word of the Year 2016 is... English Oxford Living Dictionaries. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

REFERENCES:

1. Antonov, D. (2013). Yndyvdualyzm kak kliuchevoe opredelenye ydentyteta yndyvdualystycheskoho obshchestva. [Individualism as the key definition of the identity of an individualistic society]. Tambov : Hramota. No. 7 (33). pp. 15–19. [in Russian].

2. Bauman, Z. (2002). Yndyvdualyzovannoe obshchestvo. [Individualized society]. M. : Lohos, [in Russian].

3. Berneis, E. (2013). Ynzheneryia sohlyasia. [Consensus engineering]. Polys. No. 4. pp. 122–131. [in Russian].

4. Brennan, Dzh. (2020). Protym demokratsii. [Against Democracy]. Kyiv : Dukh i litera. [in Ukrainian].

5. Vysotskyi, O. (2008). Virtualnist yak providna forma lehymatsiinoi polityky v dobu postmodernu. [Virtuality as the main form of legitimate policy in the postmodern era]. Politychnyi menedzhment [Political management]. No. 6(33). pp. 41-53. [in Ukrainian].

6. Holubyttskyi, S. (2020). Blokchein dlia dyktatora. Pochemu holosa yzbyratelei v USA schytaiut, kak v XIX veke, y pry chem tut demokratsiia? [Blockchain for a dictator. Why voters in the United States are considered as in the 19th century, and what does democracy have to do with it]. <https://novayagazeta.ru/>

articles/2020/11/07/87871-blokcheyn-dlya-diktatora. [in Russian].

7. Dal, R. A. (1994). Problemy hrazhdanskoï kompetentnosti. [Problems of civic competence]. Vek XX y myr [The twentieth century and the world]. No. 7–8. [in Russian].

8. Zakariia, F. (2021). 10 urokiv dlia svitu pislia pandemii. [10 lessons for the world after the pandemic]. Kyiv : Nash format. 2021. [in Ukrainian].

9. Mil, Dzh. St. (2001). Pro svobodu: ese. [About freedom: essay]. K : Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy". 2001. [in Ukrainian].

10. Pometun, O. (2005). Formuvannia hromadianskoï kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoï pedahohichnoi nauky. [Formation of civic competence: a view from the standpoint of modern pedagogical science]. Visnyk prohram shkilnykh obminiv [Bulletin of school exchange programs]. No. 23. pp. 18–20. [in Ukrainian].

11. Munkler, H. (1997). Der kompetente Burger. Politische Beteiligung und Burgerengagement in Deutschland. Moglichkeiten und Grenzen. Bonn : Bundeszentrale fur politische Bildung. [The competent burger. Political participation and civic engagement in Germany. Possibilities and limits]. [in German].

12. Putnam, R.D. (2000). Bowling Alone. The collapse and revival of American community. New York : Simon and Shuster. [in English].

13. Word of the Year 2016 is... English Oxford Living Dictionaries. [Electronic resource]. Access mode: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>. [in English].

Civic competence in modern democracy

Uhryn Lesia Yaroslavivna

PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Department of Theory and History of Political Science
Ivan Franko National University of Lviv
University str., 1, Lviv, Ukraine

Shchurko Olena Mykhailivna

PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Humanities
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
Heroes of Maidan str., 32, Lviv, Ukraine

Under the influence of manipulative information and digital technologies civic activity and civic competence are identified as important factors in the transformation of modern democratic practices in the context of individualization of society and human life. The presence of virtual and information space that is not controlled by the state allows various actors to construct political and electoral preferences of citizens through the spread of fakes, misinformation and vivid emotional images. However, these images do not correspond to social realities and development strategies. The use of manipulative technologies to form the necessary meanings, mass attitudes, public opinion allows political elites and other agents to use democratic procedures to implement undemocratic practices, and thus level the potential value of democracy. It is substantiated that citizens who do not have close social ties, civic positions and are focused specifically on private issues, leisure or consumption, usually make biased and irrational political choices or are indifferent to social and political issues, which distort the election results. The authors concluded that the main directions of counteracting these tendencies are either epistemological perspective, which restricts the voting rights of incompetent voters, and thus contradicts fundamental democratic principles, or the formation of civic competence of voters, which is manifested through cognitive, behavioral and moral traits. Also, the ability and desire to influence political processes not only in their own interests, but also for the common good. It is emphasized that a competent citizen is a product of socialization processes. However, in modern societies, the state and its institutions lose their monopoly in socialization. Formation of values, beliefs and patterns of political behavior is also influenced by non-state agents (transnational information networks, influencers) who can construct populist demands and anti-systemic attitudes that negatively impact the formation and efficiency of management structures. Civic education, media literacy, and the formation of critical thinking remain important factors in the formation of civic competencies.

Key words: civic competence, democracy, society, individualization, digital technologies, legitimization, manipulative technologies.